

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ МЕХАНІЗМІВ ПРАКТИЧНОЇ РЕАЛІЗАЦІЇ ПОДАТКОВОЇ СИСТЕМИ ДЕРЖАВИ

Л.В. Барабаш, кандидат економічних наук
Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено діалектику поглядів на сутність податкової системи, податкової політики та податкового механізму держави, а також з'ясовано роль податкової політики та податкового механізму у процесі практичної реалізації податкової системи.

Ключові слова: податкова система, фіскальна політика, податкова політика, політика, податковий механізм.

Податкова система є базисом функціонування фінансово-економічної системи будь-якої держави. Проте кожна держава обирає прийнятні саме для неї моделі, методи і способи оподаткування, які впливають на перелік податкових форм, що формують її податкову систему. А також на механізм, за допомогою якого вони реалізуються на практиці.

Дослідженню основ податкової системи, методам, функціям і принципам її побудови, присвячено ряд праць як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Серед них С. Брю, М. Вебер, В.Захожай, М. Кучерявенко, В. Пушкарьова, А. Соколовська та багато інших.

Методика дослідження. Теоретико-методологічною основою статті стали напрацювання вітчизняних і зарубіжних науковців щодо сутності та механізмів реалізації податкової системи держави.

Під час написання статті використовувалися наступні методи наукового дослідження: діалектичний – для дослідження еволюції сутності податкової системи; синтезу – для визначення ключових категорій і понять дослідження; аналізу – для уточнення функцій податку і принципів оподаткування; індукції – для формулювання висновків.

Результати досліджень. Перш за все, спробуємо визначитись із тим, що являє собою сукупність об'єктів оподаткування і платників з визначеним переліком податків і зборів та механізмами їх функціонування. На наш погляд, то є «система оподаткування» – визначена відповідно до певного об'єкта і категорії платників сукупність податків і платежів, кожен з яких має власну специфіку і механізм реалізації.

У своїх працях деякі науковці прирівнюють поняття «система оподаткування» та «податкова система». На наш погляд, це не є правильним підходом. Так, О. Сторожук стверджує, що під системою оподаткування вбачається «діяльність держави у сфері встановлення й організації функціонування та правового регламентування податків і податкових платежів, які спрямовуються у централізовані фонди грошових ресурсів держави» [18, с. 97]. Ми вважаємо, що подібні характеристики притаманні саме податковим системам, яким властивий макроекономічний характер функціонування, про що свідчать і наведені нижче визначення «податкової системи» сучасних українських вчених – фінансистів (табл. 1).

1. Тракткування сутності податкової системи різними науковцями

Автор	Характеристика дефініції «податкова система»
А. Соколовська	Складна система з багаторівневою структурою, що на глибинному рівні становить сукупність податкових відносин, регламентовану нормами фінансового права, закріпленими в податкових законах та інших нормативно-правових актах з питань оподаткування [17, с. 33].
В. Пушкарьова	Сукупність усіх податків, що справляються в державі, а також форми та методи їх побудови, обрахунку, податковий контроль [16, с. 151].
В. Вишневський	Це не лише сукупність податкових законів, але й інститут, що включає специфічний соціальний прошарок фінансових спеціалістів; правила і традиції бухгалтерського обліку; створені державою фіскальні та фінансові установи; формальні і неформальні процедури, пов'язані з обрахуванням, сплатою і розподілом визначених законодавством обов'язкових платежів [1, с. 9].
О. Олійник, І. Філон	Сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів) до бюджетів та до державних цільових фондів, що справляються у встановленому законами порядку [14, с. 25].
М. Кучерявенко	Механізм певних, законодавчо закріплених, важелів акумуляції доходів держави, що реалізуються через сукупність податків зборів і платежів [9, с. 107 – 108].
В. Захожай	Складна система взаємопов'язаних відносин між різними суб'єктами, яка включає, крім всіх податкових платежів, які повинні сплачувати юридичні та фізичні особи, різні нормативно-правові акти, що забезпечують її законодавчу базу [7, с. 21].

Усі ці визначення однозначно пов'язані з податковою системою. Проте наведені твердження або не в повній мірі висвітлюють її сутність, розглядаючи останню лише з правової точки зору та опускаючи фінансову сутність самих податків, або не містить нормативних умов її функціонування, або характеризують податкову систему з позиції інституціополізму, не розкриваючи в повній мірі її сутність, або включають до визначення «податкова система» збори та платежі до цільових фондів, хоча вони, на відміну від податків, передбачають цільове використання сум сплачених коштів.

Тому, аналізуючи наведені визначення, можемо підсумувати, що під податковою системою слід розуміти багаторівневу систему розподільчих відносин між платниками податків і фінансовими інституціями держави, яка базується на законодавчо регламентованих нормах і реалізується через сплату податків з метою досягнення оптимального та своєчасного рівня наповнення бюджетів.

В цілому ж податкова система є віддзеркаленням проваджуваної державою податкової політики. «Policy» в перекладі з англійської означає «результати дії уряду, тобто програми, рішення, дії владних структур». В науковій літературі виокремлюють такий вид політики, як економічна, яка є системою заходів, що здійснюються державою та її владними структурами або іншими особами та мають за ціль регулювання економічних процесів. Одним з видів економічної політики є фіскальна (податкова) політика, яка є системою заходів чи дій держави, спрямованих на формування доходів бюджету. Однак доволі часто серед науковців відбувається ототожнення термінів «фіскальна політика» та «податкова політика».

2. Характеристика дефініцій «політика», «податкова політика» та «фіскальна політика»

Трактування дефініції «політика»	Трактування дефініції «податкова політика»	Трактування дефініції «фіскальна політика»
Вебер М.: це прагнення до участі у владі або до здійснення впливу на розподіл влади як на зовнішньому рівні (між державами), так і на внутрішньому (всередині держави між класами людей або окремими громадянами) [15, с. 15, 22 – 23].	Гарасим П: це діяльність держави у сферах запровадження, правового регламентування та організації справляння податків і податкових платежів до централізованих фондів грошових ресурсів держави [2, 142, 231].	Макконнелл К., С. Брю: це зміни в державних видатках і оподаткуванні, які мають на меті досягнення повної зайнятості та забезпечують неінфляційний внутрішній об'єм виробництва [13, с. 66].
Ульянов В.: це концентрований вираз економіки [11, с. 60]	Дикань Л., Т. Воїнова, Є. Бережний: це упорядкованість заходів держави з приводу введення системи податків та визначення механізмів й умов їх справляння з урахуванням чітко окреслених історичних умов, традицій і менталітету націй, що населяють країну [5, с. 107].	Дзюбик С.: це хід змін у системі оподаткування та державних видатків, що мають на меті зменшення коливань ділових циклів, підтримку стрімкого зростання економіки з високим рівнем зайнятості та з максимальним контролем інфляції [4, с. 17].
Леслі А. Пал: це спрямування дій або утримання від них, обрані урядовими органами з метою вирішення певного питання чи сукупності взаємно пов'язаних проблем.	Литвиненко Я.: це система взаємин, що виникають між платником податку та державою, а також варіацію дій зазначених сторін у різних умовах господарювання [12, с. 4].	Чаусовський А.: це одним з методів регулювання економіки, який здійснюється за допомогою оподаткування та державних видатків [19, с. 11, 22].

Як бачимо з наведених вище тверджень, немає єдиного визначення як фіскальної, так і податкової політики. Однак усі дослідники схилиються до думки, що метою провадження фіскальної політики є регулювання рівня державних доходів і видатків, що, на наш погляд, мало би застосовуватися до визначення бюджетної політики. Тому слушним буде визначати фіскальну політику як дії держави, спрямовані на наповнення бюджету шляхом реалізації стратегії оподаткування. Що ж до податкової політики, то вона ширша за своєю сутністю від фіскальної, оскільки остання є її складовою. Крім того, податкова політика включає ще й регулюючу, стимулюючу і стримуючу складові. Надання переваги тій чи іншій цілі призводить до окреслення конкретних цілей податкової політики та формування відповідних умов її провадження (рис. 1).

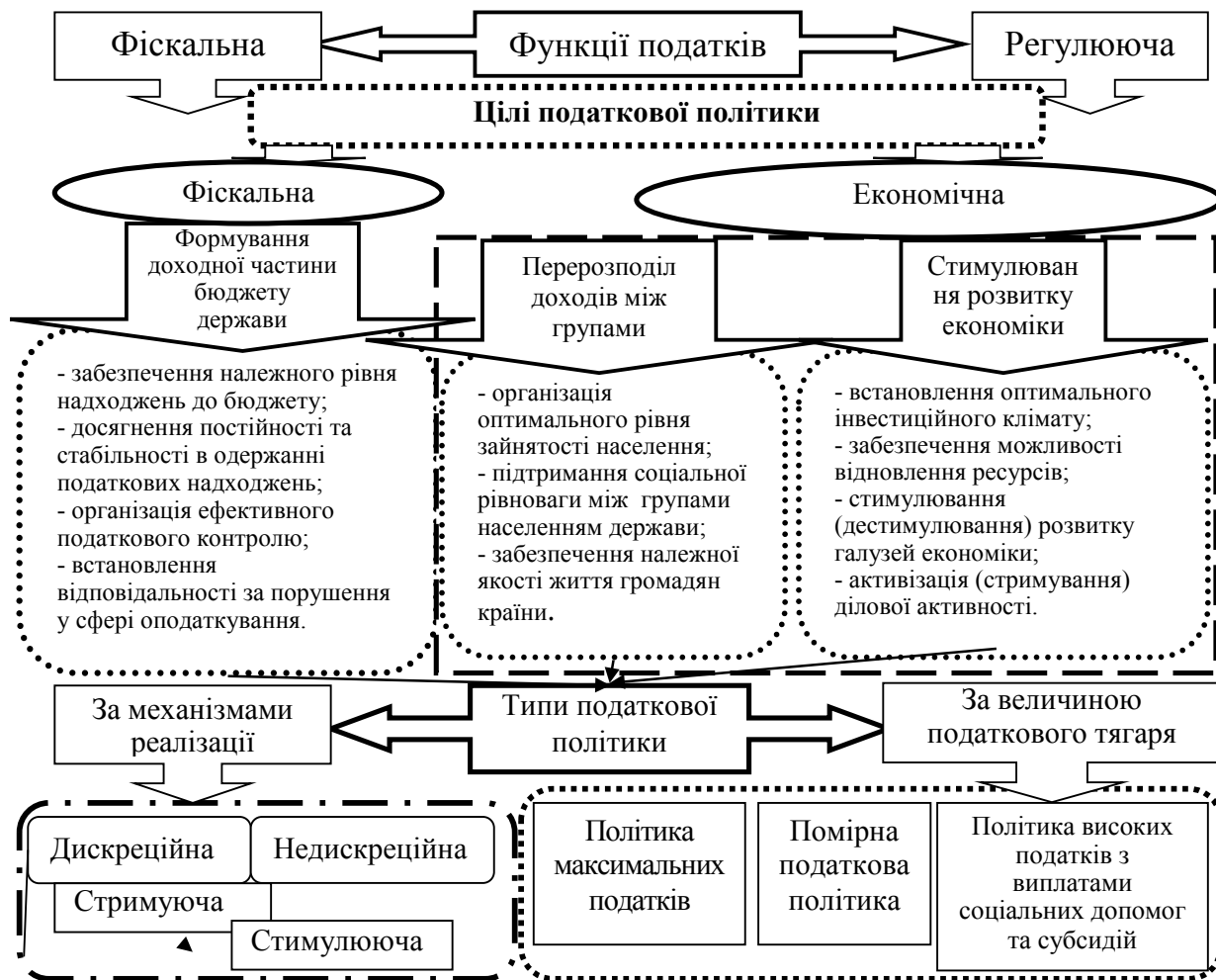

Рис. 1. Модель побудови податкової політики держави*

**систематизована автором*

На нашу думку, ототожнення фіскальної і податкової політики є некоректним. Під податковою політикою слід вбачати систему заходів по наповненню доходної частини бюджету з використанням як фіскальних методів справляння податків, так і економічних методів регулювання діяльності платників податків. Вибір типу податкової політики здійснюється через скорочення чи збільшення податкових надходжень, зміну форм оподаткування та податкових ставок, звільнення від оподаткування кризових галузей виробництва або окремих груп населення з метою підвищення господарської активності, забезпечення пріоритетності та проведення збалансованості соціальної політики.

Як наслідок, способом реалізації податкової політики є автентичний податковий механізм, який створюється відповідно до обраного кожною державою курсу податкової політики та системи оподаткування, а також поєднує умови й особливості, що притаманні специфіці економічного середовища країни, етапу її розвитку, перспективним цілям. Саме тому приналежність того чи іншого податку до визначеної системи оподаткування та реалізація ним цілей податкової політики визначається за допомогою податкового механізму, що є одним з важелів урядового регулювання економічних процесів.

Дюрядін В. й А. Леміш визначають податковий механізм як об'єктивно

необхідну сукупність взаємозалежних елементів, що функціонують у процесі регулювання перерозподільчих відносин та виникають внаслідок перерозподілу частини національного доходу [6, с. 26]. Проте, на нашу думку, зазначений погляд не окреслює повною мірою його особливості та не містить ключових характеристик, що притаманні даному системному елементу оподаткування.

На противагу вищенаведеним авторам, М. Заяц коректно стверджує, що під податковим механізмом слід вбачати сукупність організаційно-правових форм, норм і методів державного управління оподаткуванням, що реалізуються через систему інструментів надбудови (ставок податків, податкових пільг, способів і форм оподаткування тощо) [8, с. 80].

Кучерявенко М. проводить взаємопов'язані паралелі між згаданою дефініцією та податковою системою держави. Він стверджує, що податковий механізм має визначену кількість елементів, які поділяються на дві групи: основні, до якої відносяться сутнісні характеристики податку, та додаткові, що розкривають специфіку конкретного податкового механізму та його використання [10, с. 90 – 91]. Підтримує думку попереднього автора щодо групування елементів податкового механізму й І. Гербіченко, пов'язуючи його, на противагу вищезгаданому науковцю, з податковою політикою держави, яка, на його погляд, «знаходить у податковому механізмі своє практичне втілення» [3, с. 237].

На нашу думку, податковий механізм слід розуміти як сукупність функцій і принципів оподаткування, що реалізуються податковою системою за допомогою визначених організаційних форм, методів, інструментів і важелів з метою досягнення цілей податкової політики держави (рис. 2).

Рис. 2. Конструкція податкового механізму*

*розроблена автором

Податковий механізм справляння податків є загальним по всій країні та задіюється у процесі функціонування податкової системи держави з метою реалізації цілей податкової політики. При цьому в основу функціонування податків покладено виконання як класичних, так і додаткових принципів їх існування, що допомагають реалізувати фіскальну і регулюючу функції. Однак діяльність податкового механізму неможлива без відповідних методів його реалізації, якими податкове право та податковий менеджмент, а також податкових інструментів і важелів.

Однак слід зазначити, що наведена конструкція податкового механізму, з його функціями, принципами, методами реалізації, важелями та інструментами є загальною, а оскільки він є сукупністю визначених за кожним податком механізмів оподаткування, набуваючи при цьому певних конкретизованих особливостей, в результаті чого створюється особливий механізм оподаткування у кожній країні.

Висновки. Таким чином, реалізація будь-якої податкової політики, яка визначає функціонування податкової системи, починається з розгляду та визначення умов податкового механізму. Останній визначає конкретні особливості, необхідні для оптимізації економічних умов держави, та формує ключові форми, інструменти, важелі і методи їх реалізації.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Вишневский В. П. Методологические основы совершенствования налогообложения предприятий: дис. доктора экон. наук: 08.06.01 / Вишневский Валентин Павлович. — Донецк, 1998. — 410 с.
2. Гарасим П. М. Система оподаткування та її інформаційно-облікове забезпечення: навч. посіб. / П. М. Гарасим, О. М. Десятнюк, Г. П. Журавель. — К.: Професіонал, 2006. — 736 с.
3. Гербіченко І. А. Критерії формування податкового механізму ринкового типу / І. А. Гербіченко // Науковий вісник НЛТУУ: Збірник науково-технічних праць. — Львів: НЛТУУ, 2005. — Вип. 15.5. — 416 с.
4. Дзюбик С. Д. Фіскальна політика: навчальний посібник / С. Д. Дзюбик. — К.: УАДУ. — 1998. — 64 с.
5. Дикань Л. В. Податкова система: навч. посібник. / Л. В. Дикань, Т. С. Воїнова. — Харків: Вид. ХНЕУ, 2002. — 252 с.
6. Дюрядін В. П. Податковий механізм фінансового оздоровлення підприємств: теоретичні аспекти / В. П. Дюрядін, А. М. Леміш // Экономика Крыма. — 2004. — № 12. — С. 25 – 28.
7. Захожай В. Б. Система оподаткування та податкова політика: навч. посібник / В. Б. Захожай, Я. В. Литвиненко, К. В. Захожай, Р. Я. Литвиненко. [Під заг. ред. В.Б. Захожая та Я. В. Литвиненка]. — К.: Центр навчальної літератури, 2006. — 468 с.
8. Заяц Н. Е. Теория налогов: учебник / Н. Е. Заяц. — Мн.: БГЭУ, 2002. — 220 с.
9. Кучерявенко М. П. Податкове право України: академічний курс: підручник / М. П. Кучерявенко. — К.: Всеукраїнська асоціація видавців «Правова єдність», 2008. — 701 с.
10. Кучерявенко Н. П. Налоговое право: учебник / Н. П. Кучерявенко. — Харьков: Консум, 1998. — 448 с.
11. Ленін В. І. Твори / В. І. Ленін. — Т. 32. — С. 60.
12. Литвиненко Я. В. Податкова політика: навч. посіб. / Я. В. Литвиненко. — К.: МАУП, 2003. — 224 с.

13. Майбурд Е. М. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров [2-е изд., испр. и доп.] / Е. М. Майбурд. — М.: Дело, 2000. — 560 с.
14. Олійник О. В. Податкова система: навчальний посібник / О. В. Олійник, І. В. Філон. — Київ: Центр навчальної літератури, 2006. — 456 с.
15. Політологія. Навчально-методичний комплекс: підруч. для студ. вузів [2-е вид., перероб. і доп.] / [За ред. Ф. М. Кирилюка]. — М-во освіти і науки України, КНУ ім. Т. Шевченка. — К.: ЦУЛ, 2005. — 704 с.
16. Пушкарёва В. М. История финансовой мысли и политики налогов: учеб. пособие / В. М. Пушкарёва. — М.: ИНФРА-М, 1996. — 191 с.
17. Соколовська А. М. Податкова системи держави: теорія і практика становлення / А. М. Соколовська. — К.: Знання-Прес, 2004. — 454 с.
18. Сторожук О. В. Принципи побудови і функціонування оптимальної податкової системи / О. В. Сторожук // Економіка АПК. — 2003. — № 1. — С. 97 – 104.
19. Швабій К. Податок з доходів фізичних осіб: проблеми і перспективи / К. Швабій // Вісник податкової служби України. — 2010. — № 6 (лютий). — С. 56 – 64.

Одержано 16.05.2014

Аннотация

Л.В. Барабаш

Теоретические основы механизмов практической реализации налоговой системы государства

Налоговая система является основой функционирования финансовой системы государства. Однако при её построении стоит учитывать целый ряд факторов, влияющих на эффективность её практического действия. С самого начала, когда появились первые предпосылки организации налоговых систем, учёные задаются вопросом об её истинной сущности, а также о том, как наилучшим образом организовать процесс внедрения теоретических знаний в практическую реальность. Учитывая современные условия развития экономической системы Украины и в результате исследования диалектики взглядов отечественных и зарубежных учёных на сущность налоговой системы было установлено, что налоговая система – это многоуровневый механизм распределительных отношений между налогоплательщиками и финансовыми органами, базирующийся на законодательных нормах и реализуемый путём уплаты налогов с целью достижения оптимального и своевременного наполнения бюджетов разных уровней. Также установлено, что реализация условий налоговой системы невозможна без осуществления требований налоговой политики, которую проводит государство. При этом следует отметить, что налоговая и фискальная политики – это явления не тождественные, а разноплановые, поскольку фискальная политика является составляющей налоговой политики, определяя таким образом не полный механизм реализации налога, а в основном предусматривая в нём наибольшую возможность наполнения бюджета. Вследствие этого было установлено, что реализация требований налоговой политики путём использования норм налоговой системы возможна при условии построения оптимального налогового механизма, который учитывает конкретные особенности страны, необходимые для оптимизации её экономических условий, а также формирует ключевые формы, инструменты, способы и методы их реализации.

Ключевые слова: *налоговая система, налоговая политика, фискальная политика, политика, налоговый механизм.*

Annotation

L.V. Barabash

Theoretical foundations of mechanisms of practical realization of state tax system

The tax system is the basis of functioning of the financial system of the state. However, it is necessary to consider a number of factors influencing the efficiency of its practical activity. From the very beginning, when appears the first prerequisites of tax systems organization, scientists are wondering about its true kernel, as well as how to organize the process of implementation of the theoretical knowledge into practical reality. Considering the current conditions of development of the economic system of Ukraine and as a result of the study of views dialectics of domestic and foreign scholars on the nature of tax system, it was found that the tax system – a multilevel mechanism of the distributive relationships between taxpayers and the financial authorities, based on legislation and implemented by paying taxes to achieve optimal and current pumping up the budgets of different levels. It was also found that the implementation of the conditions of tax system is impossible without the implementation of the requirements of the tax policies of the state. It should be noted that the tax and fiscal policy – are not identical phenomena but diverse, as fiscal policy is a component of tax policy determining not a complete mechanism for the implementation of the tax but basically providing for the greatest possibility of filling the budget in it. In consequence of this, it was found that implementation of tax policy requirements through the use of tax system rules is possible while constructing an optimal tax mechanism that takes into account the specific characteristics of the country which are needed to optimize its economic conditions, and also forms the key forms, instruments, ways and methods for their implementation.

Key words: tax system, tax policy, fiscal policy, politics, tax mechanism.

УДК 336.71:336.74

СУЧАСНИЙ СТАН КРЕДИТУВАННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ БАНКАМИ ФІЗИЧНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ

Н. В. Бондаренко, кандидат економічних наук

Уманський національний університет садівництва

У статті досліджено особливості функціонування ринку споживчого кредитування, розглянуто структуру кредитів наданих фізичним особам обґрунтовано чинники, що обумовили активізацію споживчого кредитування у докризовий період та проаналізовано фактори що зтримують його.

Ключові слова: споживчий кредит, кредитування фізичних осіб, кредитний процес, кредитоспроможність, платоспроможність.

Банківське кредитування фізичних осіб в сучасних умовах є необхідною умовою стабільного функціонування всієї банківської системи та забезпечення економічного зростання. Оскільки в Україні більшість населення не спроможна купувати товари тривалого використання за рахунок власних доходів, а українські банки опинилися в умовах жорсткої конкуренції як з боку іноземних, так і вітчизняних банків, найактуальнішою потребою постає вироблення принципів розширення сфери і вдосконалення механізмів кредитування, в тому числі